

ZO ZAHRANIČIA ZO ZAHRANIČNEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

Prof. Jacek Wojciechowski*

Občas sa stáva, že medzi zahraničnými literárnymi novinkami z oblasti knižničnej a informačnej vedy – teda aspoň tými, s ktorými prichádzam do styku – sa dajú len ťažko nájsť skutočne hodnotné publikácie. V takom prípade som nútený zamerať sa aj na tie priemerné. Na druhej strane sú obdobia, keď sa naraz objaví viacero pozoruhodných a pútavých publikácií s novým, sviežim pohľadom na knižničnú vedu a knižničnú prax.

Na tomto mieste treba poznamenať, že charakteristickou črtou všetkých nových textov sú pretrvávajúce obavy o budúcnosť knihovníctva a o jeho koncepčné vedecké zázemie. Toto znepokojenie je niekedy intenzívnejšie, inokedy slabšie, ale nezaniká. Trvalý charakter, hoci s premenlivou intenzitou, má aj snaha vypracovať nové a zmysluplné koncepcie. Vďaka tomu môžeme povedať, že knihovnícka profesia a knižničná veda žijú. Síce bojujú s ťažkosťami, ale nevzdávajú sa. Dôkazom sú publikácie prezentované v tomto príspevku.

SPOLOČENSKÝ VÝŤAH [*****]

MICHNOVÁ, Irina. **Prostranstvo vozmožnostej. Zamietki na poliach bibliotečnogo diela: sbornik polemičeskich statej.** Moskva: Rossijskaja Gosudarstvennaja Biblioteka dľa Molodeži, 2017. 132 s. ISBN 978-5-9909991-0-7.

Verejné knižnice pre mládež v bývalých socialistických krajinách v podstate neexistovali. Napríklad v Poľsku boli dlhý čas iba dve knižničné oddelenia pre mládež a v bývalom Sovietskom zväze, odkiaľ sa preberali vzory knižničnej praxe, nič také nemali. Až v roku 1966 bola v Moskve zriadená Ruská štátna knižnica pre mládež, ktorá však ďalších 40 rokov živala prázdnotou, keďže bola spútaná starými knižničnými stereotypmi. Jej protikladom bolo (a stále ostáva) škandinávské verejné knihovníctvo pre mládež, ktoré je dôsledne premyslené, prakticky zamerané a veľmi účinné. Práve z neho sa čerpajú dnešné vysoké štandardy knihovníctva a ukazovatele využívania knižníc.

Uvedená moskovská knižnica dlho fungovala s polo-
vičným výkonom a až v 21. storočí, po zásadnej úprave programov svojej činnosti, zaznamenala radikálnu zmenu v postojoch mládežníckej verejnosti. Bolo to preto, že začala reagovať na jej reálne potreby a podriadila sa po-

žadavkám a očakávaniam mladých ľudí. Tým si získala ich dôveru.

Koncepcia knižnice, resp. programový „balík“ jej úloh vychádzal zo štyroch S – *sebaidentifikácia, sebauvedomenie, sebazvedľovanie a sebarealizácia*. Autorka knihy ho nazvala „spoločenským výťahom“, pretože ponúka šancu na spoločenský a ekonomický vzostup. Uvedená koncepcia je skutočne racionálna a jej uplatňovanie v praxi sa prejavuje tak, že knižnica sa pružne prispôsobuje očakávaniam používateľov. To znamená, že takmer všetko realizuje tak, ako si to želajú používatelia. Funguje sedem dní v týždni v čase od 11. do 22. hodiny a usiluje sa ponúkať všetko, čo potrebujú mladí používatelia. Širokú paletu služieb knižnice využíva každý deň viac ako 1 200 osôb a každý rok tam pripravujú približne 900 veľkých podujatí. V tejto súvislosti autorka pripomína, že používateľská obec knižnice dobrovoľne číta aj tlačeneé knihy.

Moskovská knižnica sa stala celoštátnou priekopníčkou knižničných aktivít zameraných na mládež a našla mnoho nasledovateľov. V súčasnosti pôsobí v celom Rusku 1 500 verejne dostupných knižničných pracovísk pre mládež. V porovnaní s počtom 40 000 verejných knižníc to nie je veľa, ale nedá sa povedať, že by išlo o okrajový jav. Napriek tomu sa s fungovaním mládežníckych knižníc spájajú určité obavy, lebo v celoštátnom pláne

* Jagelovská univerzita, Krakov, Poľsko
e-mail: jwck@wp.pl

činnosti knižnic úradu vôbec nespomínajú takéto knižničné pracoviská. Zrejme to nebude náhoda. Riadiaci funkcionári z oblasti kultúrnej politiky ale nevidia takto konkretizovanú potrebu. Ako to už býva zvykom, v posledných rokoch nahrádzajú racionálne úvahy prázdne frázy a ako alibi sa uvádza elektronická komunikácia. Na druhej strane treba povedať, že Rusko sa nachádza v ekonomickej kríze, a tak sa náklady určené na verejné ciele okresávajú všetkými možnými spôsobmi.

Práve na túto skutočnosť otvorene poukazuje autorka publikácie Irina B. Michnová, ktorá proti tomu odvážne protestuje a dôrazne poukazuje na prínos knižnic pre mládež a ich reálne formy. Skrátka ide o vynikajúcu publikáciu. Jej autorka je dlhoročnou riaditeľkou moskovskej knižnice (poznajú ju aj na medzinárodných fórach) a veľmi dobre vie, o čom píše. Napokon súčasná ponuka služieb tejto knižnice je vo veľkej miere jej zásluha. Okrem toho má obrovský rozhľad v príbuzných globálnych koncepciách a v rámci svojich možností vytrvalo bojuje s nekompetentnými funkcionármi a riadiacimi pracovníkmi. Uvedomuje si totiž, že príčinou mnohých neúspechov knižnic je nedostatočná kvalita praktickej knižničnej činnosti.

Michnová sa domnieva, že všeobecným problémom knižnic je to, že každá z nich má „tri rozličné tváre“ a že na dve z nich sa už stihli nalepiť vzájomne odlišné stereotypy.

Jednu tvár vidia používatelia (a okolie), najmä mladiství, teda už nie deti, ktoré poslušne prijímajú, čo sa im ponúka, ale stále ešte nie dospelí, sebavedomí jedinci. Títo ľudia sa dostávajú do zajatia stereotypov, ktoré im ostávajú na celý život.

Druhú tvár knižnice deklaruje väčšina knihovníkov. Tá je tiež zaťažená stereotypmi, lenže inými, považovanými za profesionálne, a to nezávisle od toho, akej verejnosti sa týkajú.

Jestvuje aj tretia, tentoraz pravdivá tvár, ktorá hovorí, aká je knižnica v skutočnosti. Táto tvár je akoby skrytá a neustále sa mení, preto ju treba znova a znova objavovať.

Všetky uvedené tváre či obrazy knižnic sú vzájomne málo kompatibilné, dajú sa len ťažko zladiť, ba v mnohých ohľadoch sú úplne protikladné. Práve to je zdrojom knižničných neúspechov.

Niet sporu, že na verejnosť, najmä na jej mladistvý segment, silne pôsobí rozšírený stereotypný názor, že všetky podstatné informácie sa dajú nájsť na internete. Žiaľ, tento nehorázny nezmysel nikto nedementuje. Naopak, tlač a média k nemu pridávajú klamnú sugesciu, že knižnice sú v súčasnosti už iba knižnými archívmi...

Takisto veľmi rozšírený je názor, že dnes si každý môže dovoliť kúpiť knihu, ktorú potrebuje, a preto sa môžeme zaobísť bez knižnic. Pritom jedna učebnica stojí priemerne 70 – 100 €. Naozaj si môže každý kúpiť aspoň jednu knihu a bude mu tá jedna vôbec stačiť?

Občas počujeme aj tvrdenia, že mládež – nielen ruská – nemá čas na využívanie knižnic, keď existuje toľko konkurenčných ponúk. To však nikto neoveroval ani

nepotvrdil, sú to len neoverené fámy. S knižnicami sa pritom ustavične spájajú dávne a pretrvávajúce negatívne stereotypy, ktoré ovplyvňujú jednotlivé generácie vrátane mládeže. Napríklad sa hovorí, že obsluha v knižniciach je veľmi zdĺhavá, že tam treba byť úplne ticho, že tam platí veľa zákazov, ktoré sú navyše arogantne formulované. Okrem toho sú vraj počítače v knižniciach spravidla staré, knižničný nábytok ešte starší a knižničný personál – výlučne ženský – tiež nie je mladý a údajne je aj veľmi neprívetivý... Nestačí verejnosti povedať, že to nie je pravda. Ak totiž takéto obvinenia pretrvávajú celé desaťročia, bežní ľudia si povedia, že na nich niečo musí byť. Samozrejme, takéto názory by sa mali eliminovať, no nie je to jednoduché, pretože tomu prekážajú vlastné knihovnícke stereotypy. Neúmerne sa rozmohol najmä postulatívny stereotyp poslania knižnice, čo znamená, že knižnica, ktorá je vo svojej podstate pracoviskom služieb, začala prijímať názor, že jej úlohou nie je poskytovať služby a sprostredkovať informácie, ale formovať ľudí, a to podľa vlastných modelových vzorov. Takéto názory pochádzajú ešte z čias sovietskej moci a zdá sa, že tak rýchlo nevyzmiznú.

Ďalší profesionálny stereotyp redukuje úlohu knižnic iba na sprostredkovanie informácií. Najnovší stereotyp zaraďuje knižnicu dokonca do kategórie „tretích miest“, nech už to znamená čokoľvek a či to má zmysel alebo uplatnenie v praxi. Najdôležitejší je totiž samotný stereotyp, symbolické heslo, ktoré prináša profesionálne uspokojenie.

Takéto a podobné stereotypy na obidvoch stranách (verejnosti aj knihovníkov) treba úplne vylúčiť a zamerať sa na ponuku služieb zohľadňujúcich potreby a očakávania verejnosti. Prirodzene, v knižniciach pre mládež by to mala byť ponuka, ktorá zohľadňuje potreby mladistvých používateľov. Michnová si nerobí ilúzie, že to bude jednoduché, pretože niektorých predstáv sa nedá len tak zbaviť a navyše je tu nepríjemná administratíva... Iné východisko však neexistuje. Moskovskej knižnici sa to vo veľkej miere darí a snád' v tom uspejú aj iné knižnice. V opačnom prípade budú skôr či neskôr strácať svoje opodstatnenie.

Ďalším mýtom namiereným proti knižniciam je údajná konkurencia zo strany kníhkupectiev. Nie je to pravda, pretože kníhkupectvá sa orientujú hlavne na knižné novinky, prečo by im teda mali prekážať bezplatné služby knižnic, ktorých repertoár nie je obmedzovaný časovými bariérami. Michnová upozorňuje, že 1 000 knižničných predajní v Rusku nijako nekonkuruje 40 000 tamojších knižnic. Napriek tomu stereotyp o konkurencii knižnic a kníhkupectiev naďalej pretrváva.

Tak či onak, podmienkou prežitia knižnic ako takých je ich zásadná premena. V prvom rade je dôležité, ako sme to už naznačili, zamerať sa na širokú verejnosť, podľa možnosti bez obmedzujúcich bariér a s používateľsky prívetivou a predvídateľnou ponukou služieb. Používatelia by mali dopredu vedieť, čo môžu od knižnic očakávať a čo nie (podobne ako v MacDonalde). Mladí ľudia takéto knižnice vidia v zahraničí a doma chcú mať

to isté. Má to byť *ich* knižnica, ktorá funguje *pre nich*, realizuje príťažlivé aktivity s otvorenou ponukou a prispôbuje sa ich záujmom. Preto sa treba s mladými ľuďmi veľa rozprávať, klásť im otázky a to, čo sa od nich dozvieme, reálne využívať v praxi.

Samozrejme, v knižniciach musia byť knihy, ale dnešní používatelia očakávajú aj internetové pripojenie, aktivačné programy či ponuku relaxačných aktivít. V posledných rokoch sú veľmi obľúbené kaviarne a priestory vymedzené na stretávanie s priateľmi a so známymi. Podľa Michnovej je zároveň dôležité mladým ľuďom umožniť, aby práve v knižnici získali nové zručnosti, a to nenásilným, spontánnym spôsobom. Mládeži by sa malo nenápadne, ale sústavne vstúpiť presvedčením, že knižnica je prívetivé a príjemné miesto, kde môže človek zmúdiť, pokiaľ sa o to sám usiluje. A pokiaľ mu na to knižnica vytvorí vhodné podmienky. Práve takýto je zmysel pojmu spoločenský výťah.

Najmä uplatňovanie takýchto zásad prinieslo moskvskej knižnici úspech, hoci to bolo spojené s veľkým vypätím síl a vynaložením nemalých prostriedkov. Mladiství si časom obľúbili uvoľnenú atmosféru, rozsiahlu ponuku služieb, bohatú paletu aktivít, ako aj možnosť slobodného, neuniformného správania. Okrem toho uvítali šancu na intelektuálne sebapokročenie, ktorú si zjavne ocenili najviac. A napokon sa ukázalo, že pre mladú generáciu je všeobecne prijateľnou formou aj čítanie tlačenej knihy.

K tomu všetkému autorka dodáva, že hoci mladiství používatelia moskvskej knižnice žijú v hlavnom meste, ich správanie je typické pre všetkých mladých ľudí a štatisticky ho možno hodnotiť ako *priemerné*. Nejde teda o nejakú mestskú elitu, a preto možno oprávnené predpokladať, že múdre knižničné počiny budú akceptovateľné všade, nielen v Moskve.

Zároveň treba mať na zreteli, že v generácii dnešných mladých ľudí existuje aj intelektuálna elita, ktorá možno nie je veľmi početná, ale je mimoriadne významná. Ukazuje sa, že táto klientela je nielen odlišná, ale aj veľmi náročná na knižničné služby a vyžaduje si nadštandardnú ponuku. Tá by nemala byť uniformná, ale diferencovaná, flexibilná a individualizovaná. Michnová priznáva, že v moskvskej knižnici nie vždy vedia, ako by mali za daných okolností postupovať. Skúšajú teda metódu pokusov, neustále sa pýtajú a dôraz kladú na dialóg.

Okrem týchto poznatkov nájdeme v knihe aj niekoľko kontroverzných myšlienok. Autorka napríklad uvádza, že 98 % prostriedkov na prevádzku ruských knižníc pochádza z verejných zdrojov, zatiaľ čo v zahraničí podstatnú časť financií predstavujú subvencie z iných zdrojov a vlastné príjmy knižníc. Tento platobný monopol posmeľuje administratívu k bezstarostnému zaobchádzaniu s knižnicami – veď ak ich financujú, potom o nich aj rozhodujú. Táto otázka je však zložitejšia... V Rusku, ale i v mnohých ďalších krajinách sú totiž mimorozpočtové zdroje knižníc malé, s výnimkou USA a niektorých západných krajín. Napokon v tomto smere nám chýba tradícia a obdobie socializmu zanechalo tiež nemalo nega-

tívnych javov. Systém mimorozpočtového financovania je však tak trochu chorý: ak v jednom roku knižnica niečo získa alebo zarobí, riadiaci orgán jej v nasledujúcom roku zníži rozpočet práve o túto čiastku.

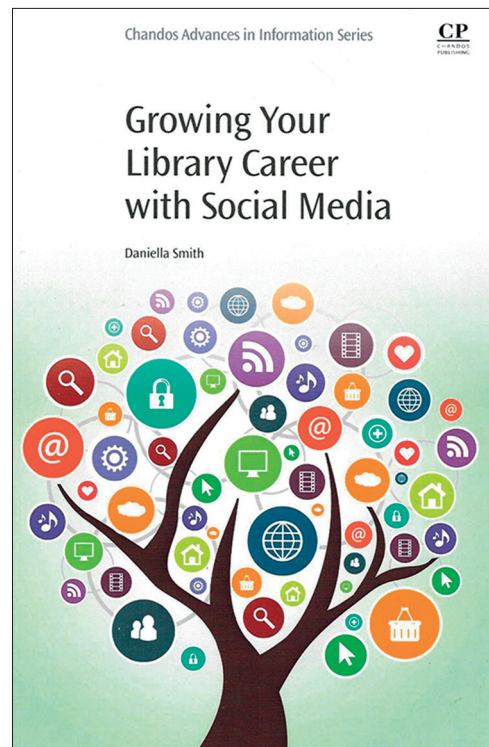
Odhliadnuc od toho je naozaj potrebné hľadať si sponzorov. Hospodárska kríza v Rusku nebráni tamojším sponzorom venovať obrovské čiastky na šport (nielen na futbal), ale o tom, že všetky väčšie knižnice poskytujú služby takému počtu občanov, o akom môžu športové hľadiská iba snívať, potenciálni darcovia nemajú zdania. V každom prípade platí, že pri získavaní prostriedkov sú knižnice zatiaľ veľmi slabé. Sice sa veľa hovorí o marketingu, ale sú to len prázdne reči, nijaký účinný knižničný marketing neexistuje.

Na druhej strane za nebezpečné možno považovať autorkine výzvy na zárobkové aktivity v knižniciach. Zvyšovanie počtu platených služieb, k čomu nabáda Michnová, na úkor bezplatných služieb je spojené s rizikom popretia idey knihovníctva.

Bufet, kaviareň, kopírovacie služby či dokonca bibliografické rešerše a špeciálne služby môžu byť zahrnuté do komerčnej oblasti, lenže ďalšie poplatky – za čitateľské preukazy (tzv. zápisné), za rezervovanie dokumentov a pod. považujem za veľký omyl, ktorý priamo ohrozuje existenciu knižnice.

KNIHOVNÍCI NA INTERNETE [*****]

SMITH, Daniella. **Growing Your Library Career with Social Media**. Kidlington: Chandos Publishing, 2018. 198 s. ISBN 978-0-08-102411-9.

V knihovníckych profesijných a teoretických úvahách sa o internete hovorí ako o nástroji a pracovnom prostredí. Z nášho pohľadu ide predovšetkým o oblasť služieb a ich zázemie a prípadne aj nástroj rekognoscácie.

Daniella Smith, profesorka na University of North Texas, sa k internetu stavia úplne inak. Áno, tiež ho chápe ako možné pracovné prostredie a nástroj, no určený nielen na prácu, ale najmä na vlastný odborný rozvoj ľudí, ktorí sa rozhodli pre knihovnícku profesiu. Tento nástroj by sa podľa nej nemal používať na realizáciu akéhokoľvek formalizovaného programu, ale mal by sa využívať spontánne. Kľúčová by mala byť pritom otázka, aký profesijný ošoh môže poskytnúť internet práve *mne*. A pokiaľ v ňom nájdem nejaké produktívne možnosti, tak ich skrátka budem využívať.

V prezentovanej knihe je mnoho praktických odporúčaní, ktoré sú rozpracované v podobe desiatich príloh na 40 stranách. Vlastne je to učebnica pre samoukov, no keďže sa zakladá na amerických reáliách, všetky riešenia sa nebudú môcť uplatniť v podmienkach iných krajín.

Autorka sa nezameriava na študentov, ale na odborných pracovníkov v knižniciach. Ako svojrázne alibi využíva výsledky prieskumu, do ktorého bolo zapojených 173 knižničných zamestnancov vo veku 35 – 40 rokov. Podľa týchto výsledkov 60% respondentov potvrdzuje využívanie internetu na profesijné sebzdokonaľovanie. Je to dosť chabý argument, ale aspoň vnáša trochu svetla do problematiky, i keď iba v amerických podmienkach.

Celkovo však platí všade to, čo opisuje autorka. Kam sa človek pozrie, tam vidí ľudí so smartfónmi. Občas to pôsobí nenormálne, pretože je to na úkor reálneho fungovania. Všetko je podmienené cieľmi, na ktoré tieto zariadenia slúžia.

Je pravda, že internet ponúka možnosti na nadväzovanie kontaktov s inými ľuďmi, s ktorými sa fyzicky nedá stretnúť. Tieto kontakty sa môžu nadväzovať z rozličných pohnútok vrátane širokej výmeny názorov na odborné otázky a témy súvisiace s profesiou. Za týchto podmienok niet dôvodu, prečo by takéto možnosti nevyužívali aj knihovníci. Autorka preto veľmi podrobne opisuje, ako by sa to malo realizovať v praxi. Začína zásadnou otázkou, ktorú by si mal podľa nej položiť každý čitateľ textu: kto si vo svojej profesii, aké postavenie v nej chceš dosiahnuť a aké poznatky by si mal získať, aby si to dosiahol. Takto konkretizované východiskové sebauvedomenie má uľahčiť internetové vyhľadávanie osôb, ktoré majú podobné odborné záujmy a znalosti, a následné nadviazanie individuálnych kontaktov s týmito ľuďmi alebo pripojenie k existujúcim internetovým skupinám. Isteže, bez internetu by to nebolo možné.

Autorka ďalej nabáda čitateľov k vytváraniu vlastných internetových stránok a na vzájomnú komunikáciu odporúča *Facebook*, na odborné kontakty však môže byť rovnako vhodný *LinkedIn* či *YouTube*.

Najviac pozornosti venuje tvorbe individuálnej webovej stránky. Jej podrobný návod zaberá vyše desať strán publikácie. Autorka zastáva názor, že predstavuje

iniciačno-spúšťač faktor, ktorý si vynucuje určitý spôsob správania. Preto je potrebné predstaviť sa práve takým spôsobom, akým chceme byť videný/á, ale zároveň sa to musí zhodovať so skutočnosťou.

Čo všetko prichádza do úvahy? V prvom rade obsah pracovnej náplne, odborné záujmy, významnejšie aktivity, prípadne aj to, v čom sa považujeme za experta. Všetko bez predstieranej skromnosti, ak chceme vyvolať istú odozvu. Takto vyhotovená webová stránka môže slúžiť dlhší čas, aj keď ju treba postupne aktualizovať.

Autorka upozorňuje aj na to, čo sa s tým spája. Vstup do internetu v podobe vlastnej webovej stránky si vyžaduje trvale vyčleniť čas na jej spravovanie. Je nevyhnutné určiť si dni svojej dostupnosti v týždni a čas v týchto dňoch, v opačnom prípade stránka stratí svoju funkciu. Takisto treba reagovať na otázky a byť iniciatívny pri otváraní diskusie.

Za vyššiu formu internetových kontaktov považuje autorka blog. Veľmi podrobne rozoberá, ako by sa mal viesť, a upozorňuje, že aj v tomto prípade ide o náročný postup. Blog je úplne iná webová stránka, vyžaduje si dynamiku, zmeny, systematické pokračovanie, ako aj zručnosti, a to nielen profesionálne. Ide o osobitný druh prejavy, ktorý si treba osvojiť.

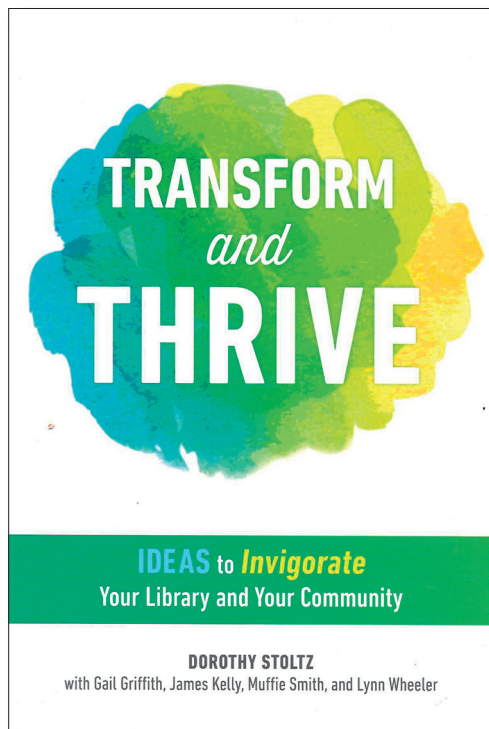
Nie je však jasné, či Smithová oprávnene demonizuje internet tým, že zveličuje hrozbu straty súkromia. Takéto riziko určite existuje, najmä pri chatových formách, no internet je už taký. Zároveň musíme povedať, že názory autorky na túto otázku sú veľmi stereotypné a všeobecne známe. Napríklad navrhuje obozretne uverejňovať informácie o sebe, používať podľa možností čo najdlhšie a najzložitejšie heslá alebo si overovať účastníkov diskusií. To sú predsa úplne základné a najrozšírenejšie pravidlá využívania internetu. A nemáme dôvod myslieť si, že by sa hakeri osobitne zameriavali na diskutujúce knihovníčky... Uvedené upozornenia sú teda trochu zveličené, ale to je asi jediná slabina prezentovanej knihy, ktorú považujem za celkom zaujímavú.

ÚVAHY O KNIŽNIČNÝCH SÚVISLOSTIACH [***]

STOLTZ, Dorothy, GRIFFITH, Gail, KELLY, James, SMITH, Muffie, WHEELER, Lynn. **Transform and Thrive. Ideas to Invigorate Your Library and Your Community.** Chicago: ALA Editions, 2018. 151 s. ISBN 978-0-8389-1622-3.

Medzi koncepciami nového knihovníctva, ktoré sú zatiaľ rozptýlené, rozdrobené a neraz aj naivné, sa postupne objavuje čoraz viac zaujímavých a pozoruhodných úvah. A hoci chýba ešte veľa k vytvoreniu konzistentnej koncepcie rozvoja odboru, tieto návrhy naznačujú správny smer. Obsahuje ich aj prezentovaná kniha, a to aj napriek zjavnej plytkosti a povrchnosti. Na jednej strane je príkladom vytvárania nových knihovníckych stereotypov a mýtov, na druhej strane v nej nájdeme svieže myš-

lienky, aspoň čiastočne korešpondujúce s nepokojom a obavami, ktoré vyvoláva stav dnešného knihovníctva.

Všeobecnú charakteristiku situácie v knihovníctve prekladá Dorothy Stoltzová, námestníčka riaditeľa Carroll County Public Library Maryland, so svojimi spolupracovníčkami. O ich bohatých skúsenostiach nemožno pochybovať, no nie celkom sa to odráža na kvalite príspevku. Je v ňom totiž viac všeobecností a opakovaní než objavnosti, aj keď netvrdím, že tam vôbec nie je. Je však prekrytá zbytočnou intelektualizáciou so sústavným odvolávaním sa na antických filozofov (Sokrates, Platón), pričom nemožno povedať, že by to dávalo zmysel.

Mnohé slabé miesta publikácie nepriamo odrážajú krízu jej vydavateľa, ktorým je Americká asociácia knižníc (ALA), najvýznamnejšie knihovnícke združenie na svete. Edičná úroveň ALA v poslednom čase výrazne upadá a záchranu hľadá vo vydávaní beletrie a kníh pre deti na úkor kvalitných odborných publikácií. Dokonca sa črtá jej zlúčenie s veľkým profesionálnym vydavateľstvom, čím sa určite zredukuje vydávanie odborných knihovníckych publikácií.

Autorky naznačujú, že najdôležitejším prvkom v knižničnom dianí je *inšpirácia*, čo znamená v prvom rade premýšľanie a zvažovanie, až potom realizovanie aktivít. Motto znie takto: *Vymysli niečo múdre a potom to aj múdro realizuj*. Nie je to nová myšlienka, ale v knižniciach je jej akceptovanie určite potrebné a stále aktuálne.

Na to, aby sa mohli múdre nápady realizovať, treba získať podporu verejnosti. To znamená, že jej treba cieľenú aktivitu predstaviť tak, aby ju akceptovala, v opačnom prípade z toho nebude nič. Presadzovanou formou, ako to verejnosti sprostredkovať, sú tematicky zamerané besedy a diskusné stretnutia, v čom vidím isté prvky

nového zmýšľania. Niekedy možno prehnaného, keďže zo zorného poľa sa strácajú knižničné fondy aj s ich obsahom, čo naďalej predstavuje základ knihovníctva.

Vypracovaniu novej stratégie musí predchádzať ujasnenie, čo sa ešte dá urobiť, čo možno podniknúť popri tom a čo sa už úplne alebo čiastočne osvedčilo. Predkladané nápady by sa však mali konzultovať s používateľmi, nesmú sa tvrdošijne presadzovať len preto, že sú to „naše vlastné“ návrhy.

Takže knižnice by mali ľudí presvedčovať, inšpirovať, vedomostne obohacovať a prospievať ich rozvoju. Na tom nie je nič objavné, pretože tak to bolo, resp. malo byť už od vzniku samotného knihovníctva. Za nový prvok však možno považovať pevné previazanie aktivít s podporou používateľov a dôraz na intelektualizáciu. Tá je totiž hlavnou hodnotou, pre ktorú knižnice existujú.

Nevyhnutným nástrojom úspešného fungovania knižníc sa za týchto okolností stávajú priame dobré vzťahy knižnice s verejnosťou. Samozrejme, že svoj význam má optimálna realizácia služieb, podstatné je aj využívanie nových technológií, ale hlavným spojovacím prvkom všetkých aktivít musí byť spolupráca knižníc s používateľmi vo všetkých možných podobách. Ak sa podarí vytvoriť ovzdušie vzájomnej žičlivosti, knižnica môže dosiahnuť nielen dobre výsledky, ale môže rátať aj s ochranou zo strany miestneho spoločenstva. Vtedy verejnosť prijme knižnicu a začne používať slovné spojenie „naša knižnica“. Vyznieva to ako fráza, ale zodpovedá to realite.

Zo strany knižníc sa musí o to niekto pričiniť. Autorky zastávajú názor, že vo všetkých knižniciach (veľkých i malých) sú najdôležitejší zamestnanci na strednom stupni riadenia. Oni totiž najlepšie ovládajú odbornú problematiku, modelovo organizujú horizontálnu i vertikálnu spoluprácu a sú aj inkubátorom nových koncepcií. To všetko centrálné riaditeľstvo iba zlučuje a koordinuje.

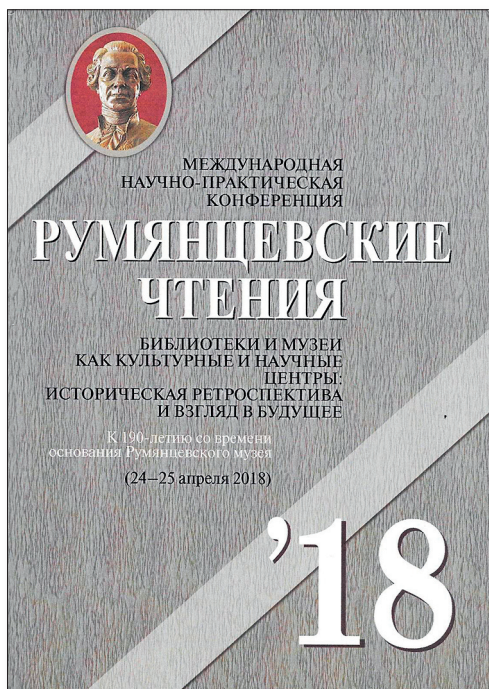
Autorky majú pravdu v tom, že spoločnosť potrebuje knižnice pre ich obsah, pre to, čo v nich je a bude. Hoci starí knihovníci odchádzajú a noví prichádzajú, knižničné fondy sú vo svojej základnej podobe trvalé a to je hlavná hodnota knižnice.

KNIŽNICE DNES A ZAJTRA [*****]

Rumjancevskije čtenija '18. Moskva: Paškov dom, 2018. T.1: 415 s. ISBN 978-5-7510-0737-8; T.2: 383 s. ISBN 978-5-7510-0738-6; T.3: 320 s. ISBN 978-5-7510-0739-3.

Ruská štátna knižnica v Moskve každoročne usporadúva veľkolepé knižnično-múzejné konferencie so stálym názvom *Rumjancevskije čtenija*, ktorých výsledkom sú knižné publikácie vydávané knižničným vydavateľom Paškov dom. Na titulnom liste sa uvádza informácia, že ide o *medzinárodnú iniciatívu*, ale to platí skôr o účasť

nikoch, lebo neruských prednášateľov tam býva málo. Tentoraz je ich však dosť (viac ako 190) a venujú sa až neuveriteľne pestrej problematike, takže nejakú obsahovú spojitosť ani nemožno očakávať.

Autori rozoberajú knižničné aj neknižničné otázky všeobecného i zásadného charakteru, ale žiaľ aj rôzne druhoradé či dokonca nezmyselné témy. Pri takom množstve textov sa rozhodne nedá hovoriť o vyrovnanej kvalite.

Z tohto hľadiska sa v publikácii vyskytujú veľmi dobré, ale aj veľmi slabé príspevky a od ich vzájomného pomeru závisí celkové hodnotenie spravidla až trojzväzkových zborníkov z týchto konferencií. V minulosti boli zborníky prevažne slabé, ale tentoraz je to iné.

Najnovšie vydanie zborníka sa realizovalo s účasťou *Knižničného spolku Eurázie* a zahŕňa príspevky, ktoré odzneli na konferencii v roku 2018. Všetky tri zväzky majú cca 1 100 strán. Podobne ako predchádzajúce ročníky, aj toto vydanie je obsahovo veľmi pestré a neviem si predstaviť, že niekto – okrem mňa – to dokázal celé prečítať. O to viac, že publikácia nie je členená tematicky, ale príspevky sú usporiadané abecedne podľa mien autorov. Horšie riešenie si ťažko predstaviť.

Medzi príspevkami sa mi však podarilo objaviť niekoľko desiatok veľmi pútavých a múdrych textov s puncom vysokej kvality, ktoré sa zaoberajú knihovníctvom ako takým a jeho kľúčovými témami. Ich pramenná základňa je hlavne ruská, ale konečne badať aj väčšiu nadväznosť na zahraničné zdroje. Odborná a intelektuálna úroveň najlepších príspevkov je skutočne vysoká.

Venera Rezonová, profesorka na univerzite v meste Saransk, považuje súčasné premeny v knihovníctve za rovnako prirodzené a fundamentálne ako zmeny, ktoré prebiehajú vo všetkých ostatných oblastiach živo-

ta. Podľa tejto odborníčky knižnice aj naďalej ostávajú sprostredkovateľmi *overených* informácií a kurátormi kolektívnej pamäte. K ich novým úlohám zaraďuje novelizované zásady členenia informačných fondov, zabezpečenie ich všeobecnej, resp. čo najširšej dostupnosti a presadzovanie rešpektu k vede a vzdelanosti. Hlavným cieľom snaženia knižníc má byť účasť na formovaní vzdelaných ľudí predovšetkým formou *bezprostredných* dialógov, ktorých organizovanie by mali knižnice všemožne podporovať.

Kedže tento názor sa tam často opakuje, je otázne, do akej miery je opodstatnený a reálny. Koľko diskusných fór môže knižnica zriadiť, s akou účasťou a kde by na to mala získať vhodne pripravených pracovníkov? Podľa mňa je to síce dôležité, ale predsa len doplnok ponuky knižničných podujatí.

Za knižničnú štrukturalizáciu informačných fondov sa prihovára aj Nikolaj Zubkov zo Štátnej knižnice zahraničnej literatúry v Moskve. Podľa neho je to jediná cesta k ich čo najširšiemu využitiu. Tento príspevok (v plnom rozsahu bol uverejnený aj v poľskom časopise *Przegląd Biblioteczny*) predstavuje súčasť širších – teda nielen ruských – úvah o spoločenskom fungovaní obsahu informácií, ktorý je nepochybne intenzifikovaný v dôsledku mediatizácie a digitalizácie.

Napriek tomu podľa Vadima Stepanova, profesora na moskovskom Inštitúte kultúry, ešte stále existujú problémy s chápaním a overovaním prijímaných informačných komunikátov. Z tohto dôvodu sú knižničná podpora a sprostredkovateľstvo naďalej nevyhnutné a podľa V. Rezonovej by to knižnice mali realizovať práve uplatňovaním *bezprostredných* foriem výmeny názorov.

Lenže aj táto požiadavka je zatiaľ predčasná, lebo na diskusné fóra treba vytvoriť primerané podmienky. Musia sa konať v dostatočne veľkých a priťažlivých priestoroch, vybavených vhodným nábytkom a príslušným technickým zariadením, a musia ich viesť vhodne pripravení moderátori.

Na prípravu a uplatňovanie priamych foriem práce s používateľmi nabáda knihovníkov aj Irina Kuzminová z Národnej knižnice Dagestanu v Machačkale. Tak trochu provokatívne tvrdí, že v knižniciach treba rozšíriť *hlučné zóny*, a to usporadúvaním rozličných kolektívnych foriem práce v podobe literárnych kaviarní, intelektuálnych klubov a diskusných skupín. Ich cieľom by malo byť intelektuálne pozdviženie verejnosti, ktorá mala v tradičnom knihovníctve iba pasívnu úlohu.

V takýchto a podobných predstavách, ktoré sa objavujú na celom svete, možno vidieť spoločnú snahu aspoň čiastočne sa vymaniť spod všadeprítomnej nadvlády elektronických médií a marginalizovať vyslovene úžitkovú spotrebu informácií. Niet pochýb, že to má svoj zmysel, ale malo by sa to prejavovať na konkrétnych rozhodnutiach a skutkoch, tie však všeobecne absentujú.

No možno nie až tak všeobecne, lebo práve o takúto konkretizáciu sa pokúsila Jevgenija Gusievová, profesorka na moskovskom Inštitúte kultúry. Navrhuje všetkým knižniciam spracovať podľa jednotnej schémy plán

práce, ktorý by mal zahŕňať zoznam predpokladaných aktivít, ich charakteristiky a príslušné detaily. Navrhovaný plán obsahuje nasledujúce vzájomne previazané segmenty: hlavné oblasti činnosti knižníc > adresáti > hlavné očakávané výsledky > kanály a formy poskytovania služieb > finančné prostriedky > partneri > predpokladané prekážky.

Určite nejde o prevratný nápad, ale v každom prípade motivuje k usporiadaniu a konkretizácii predstáv. Bez toho sa celá debata o inováciách v knižniciach nevymaňuje z rámca bezobsažného rečenia.

Olga Murašková, profesorka na Inštitúte umenia a kultúry a umenia v Belgorode, a jej študentka Daria Barusová pri konkretizovaní predstáv o cirkulácii informácií vyslovujú názor, že vďaka elektronizácii sa situácia v spoločenskom komunikovaní informácií podobá prevratu, ktorý v minulosti vyvolal vynález kníhtlače. Následne vyhlasujú, že za týchto okolností dnes možno na ľubovoľnom mieste na zemi prevziať a využiť celú existujúcu zásobu poznatkov, tým viac, že používané nosiče informácií nepodliehajú deštrukcii. Obidve tvrdenia patria akurát tak do ríše rozprávok, ktoré by sme mohli odpustiť študentke, ale pani profesorke sotva... To isté platí aj o výroku, že v súčasnosti sa tradičné informačné fondy využívajú v menšej miere. Na to neexistuje nijaký dôkaz.

Na druhej strane majú autorky pravdu v tom, že knižnice a knihovníci by si mali osvojiť moderné technológie, čo nie je vždy pravidlom. To sa vzťahuje aj na používateľskú verejnosť. Digitálnou gramotnosťou sa zatiaľ môže pochváliť iba menšina obyvateľstva, a preto je jej podpora zo strany knižníc nevyhnutná. O to viac, že na internete sa rýchlo šíria dezinformácie.

V súčasnosti sa vo veľkom propaguje myšlienka šírenia plnotextových informácií prostredníctvom internetu. Je to opodstatnené, no tento cieľ sa nedá dosiahnuť bez toho, aby ich príjemcovia vedeli využívať a overovať, pretože „plnotextové lži“ sa tam tiež často vyskytujú.

Nina Avdejevová a Galina Lobanová zo Štátnej knižnice v Moskve sa vo svojom skutočne zaujímavom príspevku zaoberajú vzťahom knižníc a vedy. Osobitnú pozornosť venujú celosvetovo rozšírenému hodnoteniu výsledkov vedeckej práce podľa súpisov vedeckých prác (teda nie publikácií samotných) a na ich základe konštruovaných ukazovateľov. Názor týchto autoriek mi je blízky, pretože rovnako ako ony som presvedčený, že ide o dramatické nedorozumenie. Autorky poukazujú aj na skutočnosť, že podiel Ruska na celosvetových odboroch (fyzika, matematika, vedy o zemi) tento ukazovateľ stúpa na 11 % a ojedinele až na 23 %. Ak sa tam má situácia zlepšiť, zásadne treba zmeniť knižničné *zázemie* vedy, ktoré vedeckým pracovníkom zaručuje diaľkový prístup k informačným prameňom, zahraničné nevynímajúc. Skrátka je tam čo doháňať a situáciu sťažuje nielen odlišná abeceda. Poskytované informácie by mali byť úplné, dôveryhodné, vždy aktuálne, objektívne a overiteľné. Práve tieto znaky vymedzujú rozsah

a charakter povinností knižníc vo vzťahu k vedeckým pracoviskám. Autorky však neuvádzajú, do akej miery sa to dá splniť. Iba okrajovo sa vyjadrujú k otázkam vedeckej vierohodnosti a hodnôt, ktoré majú všade fundamentálny význam a nemožno ich merať kadejakými ukazovateľmi. Uplatňuje sa len indexácia, no tá je iba zaznamenaním, registráciou, nie hodnotením. V Rusku existuje približne 6 000 vedeckých časopisov a spolu s tým, čo sa dostáva do tamojších repozitárov, to predstavuje rozsiahlu oblasť, žiaľ, veľmi slabo kontrolovanú, resp. úplne nekontrolovanú. Z tohto dôvodu sa rýchlo rozmáha falšovanie.

Autorky navrhujú, aby sa za týchto okolností skutočnou evaluáciou, verifikáciou a eliminovaním plagiátorstva začali zaoberať knižnice. V Rusku by to mala byť Štátna knižnica v Moskve. Pritom však neuvádzajú, aké investície by si to vyžadovalo a ako by mala byť organizovaná jej spolupráca s ostatnými inštitúciami.

V Štátnej knižnici v Moskve zatiaľ budujú základný fond s názvom *Vedecká a edukačná literatúra na základe povinného výtlaku*, ktorý by mohol poskytovať priestor na generovanie názorov. Momentálne je to však iba predbežný návrh.

V uvedenej publikácii je aj zopár myšlienok venovaných účasti knižníc na vzdelávacom procese, no všetky sú len akýmsi slalomom medzi šablónovitosťou a prázdnyimi frázami. Z tejto bezobsažnosti trochu vybočuje Mariam R. Arpentievová, profesorka psychológie na univerzite v Kaluge, ktorá sa vyjadruje k myšlienke sebavzdelávania, najmä tzv. heutagogike. Takto sa v poslednom čase nazýva nezávislé sebavzdelávanie. Nejde o nový jav, ale v súčasnosti sa o ňom veľa hovorí v súvislosti s individuálnym vzdelávaním. Jeho smerovanie a rozsah si každý určuje sám, ale v štádiu realizácie môže byť prínosom inštruktážna podpora zo strany knižníc – ako sa má človek učiť, ako spoznávať seba, ako si rozvíjať určité zručnosti. Podrobná charakteristika takejto knižničnej podpory však v príspevku chýba.

Na druhej strane autorka naznačuje, že hlavným heutagogickým nástrojom v knižniciach sa malo stať organizovanie dialógov, internetových aj priamych. Vznieva to však dosť nejasne, ako typické učiteľské prikazovanie: knižnice by mali čosi robiť... Ostáva tajomstvom, čo by to malo byť a ako by sa to malo robiť.

Z ďalších čiastkových tém stojí za pozornosť príspevok Jevgenija Zlobina, profesora na moskovskej Humanitnej univerzite, o tom, ako elektronické vydavateľstvá distribuujú svoje publikácie na internete. Je to úplne samostatný systém digitálnych publikácií, nezávislý od úradnej moci, čo je v Rusku dosť nezvyčajné. V dôsledku toho sa už objavila na internete knižnica M. Moškova, ktorá obsahuje práve takéto publikácie. Je obrovská a funguje samostatne. Je príznačné, že sa v nej zhromaždilo veľké množstvo príbehov o posledných vojenských ofenzívach Ruska, ktoré sa často rozchádzajú s oficiálnymi verziami. Vyzerá to na problémy dvojakého druhu. Ako sa s tým vyrovnajú ruské úrady, ktoré sú na hony vzdialené od liberalizmu? A ako sa digitálna

zbierka existujúca iba na internete udrží v kontexte reálnych knižníc, ale i s celkovou cirkuláciou tradičných dokumentov?

Ďalší autor Michail Glazkov, profesor na moskovskom Inštitúte kultúry, referuje o vzdelávaní knihovníkov v Rusku, ale nie je jasné, prečo o tom píše iba z hľadiska minulosti. Podľa neho bolo v Rusku v polovici 80. rokov 20. storočia iba osem vysokoškolských inštitúcií zameraných na knižničnú vedu s 800 absolventmi ročne, čo je na takú rozsiahlu krajinu dosť málo. Fungovalo tam však 69 stredných knihovníckych škôl. Vysokoškolské vzdelanie malo vo verejných knižniciach 25 % pracovníkov, ale s knihovníckym zameraním ich bolo iba 15 %. Okrem toho, že kvalita odbornej prípravy nebola vysoká, Glazkov uvádza, že učebnice zamerané na knižničnú vedu boli v minulosti poplatné ideológii a doslova prešpikované citátni Lenina a Krupskej. Hodnota uvádzaných štatistických ukazovateľov je diskutabilná. Pri nízkych platoch knihovníkov a takmer nulovej spoločenskej vážnosti knihovníckej profesie sa o personálnej stabilite v miestnych knižniciach vôbec nedalo hovoriť.

V zborníku nájdeme aj príspevok o ruských knižniciach v zahraničí, ktorým sa venuje Ľudmila Muromceová, profesorka na Lomonosovovej univerzite v Moskve. Keď sa už chcela venovať tejto téme, jej informácie mohli byť menej povrchné. Miliómy Rusov, roztrúsených po svete v minulosti, ale aj v súčasnosti, v záujme udržania kontaktu s jazykom, literatúrou a so svojou vlasťou využívali príležitostne zriadené ruské spolkové a súkromné knižnice. Takáto knižnica vznikla napríklad v roku 1815 v Paríži, v roku 1902 v Ženeve a v roku 1912 v Ríme. Vo fonde parížskej knižnice sa zhromaždilo viac ako 100 000 zväzkov a jej práca s čitateľmi bola veľmi pestrá. Ponuka ostatných, menších knižníc bola skromnejšia. Všetky knižnice zápasili s finančnými ťažkosťami, no ani jedna z nich nezastavila svoju činnosť. O pomoci z rodnej vlasti však niet v texte ani zmienky.

V tejto súvislosti sa žiada spomenúť, čo však autorka neurobila, obrovskú, hlavne ruskojazyčnú slavistickú zbierku obsahujúcu viac ako 150 000 zväzkov vo Walsh Library – Seton Hall University (New Jersey). No a treba doplniť, že v niektorých knižniciach vznikali malé vydavateľstvá ruských vystaňovalcov (*samizdaty*), ktoré svoje knihy ilegálne dodávali do Ruska. Pritom komunity vystaňovalcov, ktoré sa zoskupovali okolo knižníc, občas mali a aj dnes majú vplyv na intelektuálne dianie v Rusku.

Ako pútavá perlička je do publikácie zaradený príspevok profesora Borisa Ilizarova o súkromnej knižnici Josifa V. Stalina. Podarilo sa to iba čiastočne, pretože v príspevku je veľa diskutabilných a možno až nepravdivých informácií. Treba poznamenať, že v Rusku asi nie je jednoduché písať o jednom z najväčších diktátorov v dejinách ľudstva, pretože v poslednom čase sa zreteľne obnovujú sympatie k tejto postave.

Ilizarov rozoberá zachované fondy dvoch súkromných knižníc Stalina – jednu v Kremli, druhú na chate v Kunceve, ktorá mala vo svojom fonde okolo 25 000

zväzkov. Existovali aj iné zbierky, tie sa však neskôr rozkradli.

Stalin si knihy, či už na čítanie alebo do zbierky, vyberal sám. Niekedy si ich jednoducho bral zo štátnych knižníc, čo autora príspevku silne irituje, akoby iné dôvody na iritáciu v prípade Stalina neexistovali. Oveľa menšie pobúrenie u neho vyvoláva fakt, že vodca obvinil zo sprisahania 18 knihovníčok, ktoré poslal do pracovných táborov...

Autor naznačuje, že Stalin začal budovať svoje knižné zbierky až v roku 1922, predtým sa o niečo také vôbec nezaujímal. Lenže to nie je pravda. A argument, údajne dôkaz, že pri písaní v ruštine robil pravopisné chyby a rozprával s gruzínskym prízvukom, sa preberanej témy netýka. Koniec koncov, bol to Gruzinec. Na druhej strane v mladosti písal celkom dobré básne a iba málokto sa mu mohol rovnať v sebavzdelávaní.

V súčasnom Rusku jestvujú snahy spojiť bolševickú revolúciu s postavami odkiaľsi z divokej Ázie a presunúť celé ódium na imaginárnych barbarov, ktorí revolúciu sprznili. Tým sa má ospravedlniť skutočnosť, že všetko sa vyvinulo inak, ako malo...

Na vtedajšie ruské pomery boli V. I. Lenin, N. Krupská, L. Trockij, L. Kamenev či A. Lunačarskij veľmi vzdelaní, patrili k inteligencii, dokonca k intelektuálnej elite. Na druhej strane práve Krupská a Lunačarskij zbavili ruské knižnice všetkého, čo malo duševnú hodnotu. Stalin sa od nich odlišoval svojim gruzínskym pôvodom a horším formálnym vzdelaním, no nebol to nijaký neotesaný barbar. Tým horšie.

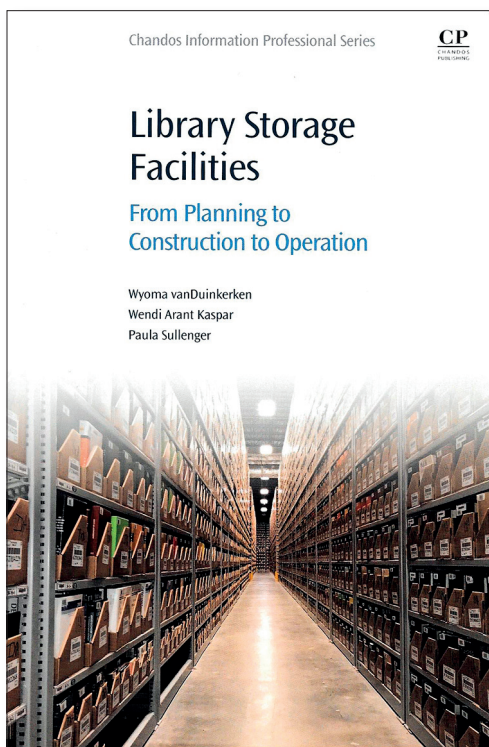
Stalin si svoje osobné knižnice a súkromné archívy začal vytvárať v čase, keď sa na to vytvorili vhodné podmienky a zároveň mu to umožnila jeho moc. Okrem kníh zhromažďoval usvedčujúce materiály proti osobám zo svojho okolia – politikom, protivníkom, spolupracovníkom atď. O tom, že taký archív existoval, svedčia vyjadrenia spisovateľov Alexandra Fadejeva a Konstantina Simonova. Podľa autora ho neskôr prevzali tajné služby.

Ilizarov iba veľmi zbežne charakterizuje Stalinove knižné zbierky, upriamuje sa najmä na jeho čmáranie priamo do ich textov. A hoci sa autor obsahom týchto čarbaníc podrobnejšie nezaobrá, jeho postup je deformovaním pravdy. On ich totiž videl a bol si vedomý, že nešlo o obyčajne čmáraniny. Najmä na titulných stranách niektorých publikácií si Stalin stručne zaznamenával svoj názor na prečítanú knihu a jej autora (napr. o Andrejovi Platonovovi napísal, že je to *talentovaná chamrad*) a tiež predbežne uvádzal, aké represie by sa voči nim mali uplatniť. Takéto boli prvé verzie neodvolateľných rozsudkov, vymeraných napríklad Andrejovi Platonovovi a jeho synovi. Určite ich bolo viac, preto muselo ich uvedenie na *medzinárodnej konferencii* a v konferenčnom zborníku spôsobiť senzáciu a šok. Nikto však nikoho k takému vystúpeniu nenútil.

Ukazovateľom skutočne vedeckého postupu je snaha spoznať pravdu. Ale život nás učí, že nie vždy, nie všade a nie nevyhnutne celú pravdu.

O KNIŽNIČNÝCH SKLADOCH [****]

DUINKERKEN van, Wyoma, KASPAR, Wendi Arant, SULLENGER, Paula. **Library Storage Facilities. From Planning to Construction to Operation.** Kidlington: Chandos Publishing, 2019, 250 s. ISBN 978-0-08-102754-7.

Vyšlo už viacero hodnotných publikácií venovaných problematike projektovania, výstavby a prevádzkovania knižníc, ktorých autormi boli architekti. Prezentovaná publikácia je však prvou z tých, ktorú spracovali jedine odborníci z knihovníckeho prostredia.

Je teda samozrejmé, že názory, ktoré sa v nej uvádzajú, nie sú striktné architektonické ani stavebné. Najviac poznatkov, myšlienok a odporúčaní sa týka zariaďovania a fungovania objektov. Okrem toho sa tam nehovorí o knižniciach ako takých, ale o knižničných skladoch, ktoré sa berú ako samostatné segmenty knižnic.

Zároveň tu máme do činenia so zvláštnym paradoxom. V dobe intenzívneho dohadovania, čo všetko by sa ešte dalo v knihovníctve digitalizovať, sa zrazu objavuje komplexná a racionálna výpoveď o konštrukcii, výstavbe, zariaďovaní a fungovaní tradične chápaného knižničného skladu.

V podstate by to mal byť archív a miesto na ukladanie dokumentov a tlačenej literatúry, perspektívne určených na cirkulovanie v knižnici, nie však ako prvoradých, a preto umiestnených v osobitnom stavebnom komplexe, mimo hlavného sídla knižnice, niekedy možno aj dosť vzdialenom od knižnice.

Priekopníctvo predkladaných koncepcií spočíva v maximálnej automatizácii a digitalizácii všetkých obslužných procesov, ako aj v medziknižničnom a „medziškolskom“ charaktere takto vytváraných skladov (reč je o veľkých akademických knižniciach).

Veľmi originálny je aj autorský kolektív publikácie. Wyoma van Duinkerken je námestníčkou riaditeľa knižnice na University of Texas v Austine a jej spoluautorky Wendi Kasparová a Paula Sullengerová sú profesorkami na tej istej univerzite. Príjemným prekvapením je skutočnosť, že problematiku poznajú do najmenších detailov. A to sa nestáva často. Niet pochýb, že s tým majú praktické skúsenosti a veľmi dobre vedia, o čom píšú.

Autorky potvrdzujú, že v súčasnosti prebieha rekonštrukcia knižničných paradigiem, pričom najdôležitejšia je zmena priority, ktorá sa zakladá na tom, že *vlastniť* nosiče informačného obsahu je menej dôležité než s nimi disponovať a než je povinnosť zabezpečiť ich *dostupnosť* v rozličnej podobe. Digitalizuje sa totiž maximálne 15% celkového objemu tlačovín a v niektorých oblastiach vedy sa od tlače jednoducho upustiť nedá. Preto sa budú fyzické fondy naďalej rozširovať a bude potrebné zabezpečiť na ich uloženie dostatočne veľké knižničné priestory. O to viac, že tlačenej literatúry sú spravidla lacnejšie než digitálne.

Lenže v knižniciach prebieha sústavný zápas práve o takéto priestory. Predkladajú sa konkurenčné požiadavky na kolektívne a individuálne priestory pre návštevníkov, na multimediálne sály, na administratívne a pracovné miestnosti pre zamestnancov, na kaviarne, kiosky a rekreačné priestory... Z tohto dôvodu sa menej využívané fondy snažia umiestňovať do vonkajších skladov, prípadne do medziknižničných skladov a dokonca do spoločných skladovacích zariadení pre viaceré vysoké školy. Pritom sa vie, že tým sa dodatočne obmedzuje využívanie týchto fondov.

Je to však podstatne lacnejšie. Autorky vyrátali, že uchovávanie jednej knihy v podmienkach voľného prístupu stojí 4,20 USD ročne. Na druhej strane uchovávanie knihy v knižničnom sklade podľa prírastkového čísla stojí 0,86 USD ročne. Ukladanie kníh podľa formátov znižuje jednotkové náklady na 0,20 USD za kus. A to už stojí za zváženie.

Napriek mnohým zmenám v knižniciach ich hlavné úlohy ostávajú nemenné – zhromažďovať obsah a prispievať k jeho obehu. Aj v tejto oblasti už dlhý čas funguje pravidlo knižničnej spolupráce pri doplňovaní a sprístupňovaní fondov. Táto spolupráca výrazne zefektívňuje služby poskytované verejnosti, pretože objem dokumentov na sprístupňovanie je naozaj obrovský. Práve v dôsledku toho sa začína meniť model vlastníctva, v súčasnosti je to už skôr model *priradenia* vlastníctva knižničných fondov. Naďalej však dominuje inštitucionálny variant, keď si každá knižnica vyberá a získava dokumenty *pre seba* a ponecháva si ich vo svojom vlastníctve, prípadne svoje rozhodnutia o ich výbere koordinuje s druhými knižnicami, a to podľa regionálno-tematických kritérií.

ZO ZAHRANIČIA

Nemožno však brať ako marginálnu ďalšiu formu doplnovania fondov založenú na koordinovanej akvizičnej spolupráci zoskupenia niekoľkých knižníc. Tá má zmysel len v repozitárnej verzii, teda pri skladovaní fondov v spoločnom vonkajšom sklade viacerých knižníc. V takom prípade sa zachováva individuálne vlastníctvo fondov každej knižnice, zatiaľ čo medziknižničné služby sa realizujú spoločnými silami. Zväčša sa zabezpečujú diaľkovo a s využitím zásielkovej služby. No ak sú na to podmienky a je to potrebné, poskytujú sa priamo na mieste.

So zreteľom na uvedené okolnosti sa autorky rozhodne prihovárajú za výstavbu spoločných medziknižničných skladov. Zdá sa, že táto koncepcia má svoj zmysel, no ak má byť úspešná, musí sa *dôkladne* pripraviť.

Začať by sa malo vyhľadávaním a presvedčovaním partnerov. Ide totiž o aktivitu v istom zmysle aj obchodnú. Hneď na začiatku by mal teda každý účastník vymedziť svoje očakávania, priority a svoj podiel na investíciách. Ak sa nepodarí zabezpečiť vzájomnú kohéziu a dôveryhodnosť, šanca na úspech neexistuje.

Autorky navrhujú, aby úvodný postup vyzeral takto: všeobecná idea > zoznam potrieb a funkcií > odhad nákladov > zhotovenie architektonického projektu > overenie nákladov > audit. Samozrejme, čím nižšie budú deklarované prostriedky, tým skromnejší bude projekt.

Realizačnú etapu musí zabezpečovať hlavný koordinátor so skupinou odborníkov, v ktorej budú architekti, stavební špecialisti, knihovníci, ako aj zástupcovia partnerských inštitúcií a administratívy.

Počas realizácie stavby by mali knihovníci fungovať ako „polícia“ – kontrolovať priebeh výstavby, priebežne predkladané modifikačné návrhy a pod.

Autorky, ktoré poznajú problematiku veľmi dobre aj z praktického hľadiska, upozorňujú, že nejde o jednoduchý projekt. Naopak, ťažkosti sa začínajú už pri výbere lokality. Miesto vhodné na postavenie knižničného skladu sa totiž získava veľmi ťažko. V prvom rade treba bojovať o čo najmenšiu vzdialenosť od hlavných knižníc, pretože to sa neskôr odráža na ich každodennej prevádzke. A potom sa môžu prejavíť snahy o privlastnenie nejakej časti knižničnej plochy a jej využitie na iné ciele. Preto sa treba pripraviť na neustály boj.

Pokiaľ si hlavní aktéri toto všetko uvedomujú, mali by si už v štádiu projektovania objasniť využívanie jednotlivých skladovacích priestorov podľa druhu fondov. Všeobecne by malo byť skladovanie kompaktné, s usporiadaním podľa formátov a s uplatnením technológie RFID.

Okrem toho treba vyčleniť osobitné priestory na zhromažďovanie prírastkov a expedíciu, ako aj osobitné plochy na spracovanie dokumentov a katalógy, ktoré sú potrebné pri medziknižničnej výmene týchto dokumentov a prípadnom poskytovaní služieb priamo na mieste.

Potrebné sú aj priestory pre osadenstvo, ktoré sa môže meniť. Najlepším riešením sú však stabilní zamestnanci, pretože prevádzkovanie knižničných skladov s prípadným priamym sprístupňovaním dokumentov je iné ako v bežných knižniciach a vyžaduje si väčšie zručnosti.

V knihe sú uvedené aj ďalšie zaujímavé podrobnosti, viaceré návody a podrobné prezentácie, niektoré v podobe detailne spracovaných prípadových štúdií. Rozličných objasnení vrátane tých najprístupnejších je tam naozaj dosť, čo je správne.

Z poľštiny preložil Mg. Tomasz Trancygier

